

Ako začať s participatívnym rozpočtom vo vašom meste

Autor/ka: **Maria Hadden, Josh Lerner**

Zaregistrovali ste všetky tie škrty v rozpočte vášho mesta? Škrty školám a knižniciam, požiarnikom a sociálnym službám a škrty v ďalších verejných výdavkoch? Myslíte si, že by ste rozpočet dokázali pripraviť lepšie? Čoskoro by ste túto možnosť mohli mať.

V procese, ktorý má názov „participatívny rozpočet“, sa obyvatelia a obyvatelky vo viac ako tisícke miest po celom svete rozhodujú, ako využiť prostriedky daňových poplatníkov. Tento článok ponúka niekoľko úvodných rád o tom, ako by ste mohli zaviesť participatívny rozpočet vo vašom meste.

Čo je participatívny rozpočet?

Brazílske mesto Porto Alegre v roku 1989 vyvinulo nový model demokratickej participácie, ktorý sa na medzinárodnej pôde stal známym pod názvom „participatívny rozpočet“ (PR). Počas tohto procesu členovia a členky komunity priamo rozhodujú o tom, ako využiť časť verejného rozpočtu. Inými slovami: ľudia, ktorí platia dane (my všetci), rozhodujú o ich využití.

Vyzerá to jednoducho, ale jednoduché to nie je. Rozpočty sú komplexné výtvary a aby sa ľudia dopracovali k múdrym rozhodnutiam o výdavkoch, je potrebné venovať im veľa času a podpory. Preto si PR vyžaduje ročný cyklus verejných zhromaždení. Členovia a členky komunity diskutujú o miestnych potrebách a vytvárajú návrhy na projekty, ktoré ich majú naplniť. Neskôr prizvú verejnosť, aby hlasovala o tom, ktorý projekt získa prostriedky.

Tento inovatívny model si získal popularitu naprieč Latinskou Amerikou, v Európe, Afrike a Ázii a Organizácia spojených národov vyhlásila PR za najlepší postup demokratického vládnutia. Mestá, okresy, štáty či školy ho využívajú, aby miestnym obyvateľom a obyvateľkám umožnili získať kontrolu nad verejnými výdavkami.

Ak chcete PR priniesť do vašej komunity, tu sú niektoré otázky a návrhy, ktoré vám umožnia začať:

Môže byť PR zavedený v mojej komunite?

Najskôr zistíte, či sú na mieste vhodné podmienky. To najzákladnejšie, čo potrebujete, je politická vôľa zhora a podpora komunity zdola. Musíte presvedčiť niekoho, kto rozhoduje o rozpočtových prostriedkoch (zvolený úradník, riaditeľ inštitúcie), aby umožnil verejne rozhodovať o využití časti rozpočtu. A potrebujete komunitné organizácie (obzvlášť tie, ktoré pracujú s marginalizovanými komunitami), aby zapojili ľudí a posúvali proces vpred.

Spočiatku možno nebudete vedieť, či sa môžete spoľahnúť na podporu úradníkov alebo komunitných skupín. Tak sa pýtajte. Zistite, či nájdete sympatizujúce organizácie alebo ľudí, ktorí rozhodujú. Ak áno, začnite s organizovaním.

Ako dostanem PR do povedomia ľudí?

Keď začnete získavať podporu, zorganizujte verejný program o PR, aby ste vysvetlili ako funguje, kde je zavedený a aký prínos môže poskytnúť vašej komunite. Vytvorenie projektu PR pomôže zadovážiť prednášajúcich a potrebné materiály. Požiadajte organizácie a univerzity, aby sa podieľali na sponzorovaní vašej udalosti. Získate tak ešte väčšiu podporu a viac prostriedkov. Pozvite predstaviteľov verejnej správy a komunitných lídrov, aby reagovali na prezentácie a vyjadrili sa, či a ako by PR mohol fungovať v danej lokalite.

Môžete sa pokúsiť priniesť PR na iné komunitné stretnutia, písať komentáre alebo blogy a žiadať zvolených úradníkov a kandidátov, aby zaujali stanovisko. Takýto kontakt s verejnosťou môže postupne zapáliť iskru lokálneho záujmu.

Kto by mal byť pri úvodných diskusiách?

Keď začnete myšlienku PR predstavovať vašej komunite, komunikujte s čo najväčším počtom zainteresovaných organizácií a skupín. Patria medzi ne predstavitelia a predstaviteľky verejnej správy a zvolení úradníci, miestne neziskové organizácie, sídliskové kluby, náboženské inštitúcie, politické skupiny, nadácie, univerzity, školy, aktivisti a aktivistky. Informácie o týchto skupinách a vzťahy s nimi budú rozhodovať o tom, ako ďaleko svoje snaženie dotiahnete.

Ako prezentovať PR tak, aby ste pritiahli pozornosť?

Zistili sme, že rôzni ľudia sa pre PR nadchnú z rôznych dôvodov. Týchto šesť aspektov však priťahuje najväčší záujem:

Demokracia: bežní ľudia majú skutočné slovo a získajú možnosť robiť skutočné politické rozhodnutia. Politici a političky si vytvárajú bližšie vzťahy s voličmi a komunity získavajú väčšiu dôveru k verejnej správe.

Transparentnosť: rozpočet je politika bez rétoriky – to, čo verejná správa naozaj robí. Keď o verejných výdavkoch rozhodujú členovia a členky komunit vo verejnom hlasovaní, zostáva menej možností pre korupciu, plytvanie alebo prudké reakcie.

Vzdelávanie: Účastníčky a účastníci sa stávajú aktívnejšími a informovanejšími. Členovia a členky komunity, personál a úrady sa učia demokracii v praxi. Lepšie porozumejú komplexným politickým témam a potrebám komunity.

Efektívnosť: Rozpočtové rozhodnutia sú lepšie, keď sú vystavané na miestnych znalostiach a dohľade obyvateľov a obyvateľiek. Ak sa investujú do procesu, ľudia získajú istotu, že sa prostriedky vynakladajú rozumne.

Sociálna spravodlivosť: Každý získa rovnaký prístup k rozhodovaciemu procesu, čo vyrovnáva príležitosti. Tradične nedostatočne zastúpené skupiny často participujú na PR viac než obyčajne, čo pomáha presmerovať zdroje do komunit s najväčšími potrebami.

Komunita: Na pravidelných stretnutiach a zhromaždeniach ľudia spoznajú svojich susedov a nadobudnú silnejší vzťah k svojmu mestu. Miestne organizácie strávia menej času lobovaním a viac času politickým rozhodovaním. Rozpočtové zhromaždenia spájajú komunitné skupiny a pomáhajú im získavať nové členstvo.

Ako sa vyrovnáť s odporom?

Keď predstavitelia verejnej správy a iní účastníci rozhodovacích procesov po prvýkrát počujú o PR, často vyjadrujú nasledovné pochybnosti:

- Je to práca volených úradníkov a úradníčok: Voliči volia predstaviťky a predstaviťov verejnej správy, aby prijímali ťažké rozhodnutia. Nemali by teda zodpovedať za rozpočtovú politiku?

Iste, mali by nie byť zodpovednosť. Ak sa ale o túto zodpovednosť podelia s komunitou, môžu lepšie zastupovať lokálne potreby a želania. PR im umožňuje robiť svoju prácu lepšie, pretože vytvára bližší kontakt s voličmi a voličkami a do rozpočtového procesu vkladá lokálne znalosti a dobrovoľnícku energiu.

- Nie sú peniaze: Rozpočty sa vo všetkých výboroch škrtajú, tak ako by sa dali nájsť peniaze na PR?

PR našťastie nepotrebuje žiaden nový balík peňazí, len zmenu toho, ako sa rozhoduje o existujúcich rozpočtových zdrojoch. Nejaké zdroje budú potrebné na zabezpečenie procesov PR, ale táto investícia ušetrí peniaze priamo na ulici, keď participanti objavia nové spôsoby ako vyjsť s obmedzenými rozpočtovými príjmami.

- Proces bude kooptovaný: Ak je rozhodovanie o rozpočte otvorené verejnosti, nebudú dominujúcimi skupinami „obvyklí podozriví“ a mocné komunitné skupiny?

Tieto obavy sú odôvodnené pri akomkoľvek druhu participácie verejnosti a ani PR nie je imúnny. Ak ale do plánovania procesu zapojíte všetky zložky komunity a odstránite bariéry pre participáciu marginalizovaných skupín, môžete predísť tomu, aby ktorýkoľvek segment prevzal kontrolu. Okrem toho, keď ľuďom dáte skutočnú zodpovednosť za prijímanie rozpočtových rozhodnutí, majú skôr tendenciu uchopiť vec za správny koniec a myslia na širšiu komunitu.

Aký objem peňazí bude komunita alokovať?

PR obvykle začína s „voľne použiteľnými fondmi“, peniazmi, ktoré nie sú vyčlenené na pevné alebo najdôležitejšie výdavky a alokujú sa skôr podľa úsudku ľudí s rozhodovacími právomocami. Obvykle je to malá časť celkového rozpočtu, je to ale veľká časť fondov, ktoré sú každý rok dostupné a je možné o nich diskutovať.

Zdrojov voľne použiteľných peňazí je veľa. Môžu pochádzať z investičného rozpočtu (na fyzickú infraštruktúru) alebo z prevádzkového rozpočtu (na programy a služby) vášho mesta, okresu alebo štátu. Členovia a členky mestského zastupiteľstva alebo iní úradníci môžu na PR vyčleniť svoje individuálne voľne použiteľné fondy, ako tomu bolo v New Yorku alebo Chicagu. Títo úradníci môžu mať pod kontrolou aj iné zvláštne fondy. Svoj rozpočet môžu otvoriť aj školy, univerzity, komunitné centrá a iné verejné inštitúcie.

Prostriedky môžu prísť dokonca aj z mimovládnych zdrojov ako sú nadácie, komunitné organizácie alebo fundraising – ak sú to peniaze vyhradené na verejné alebo komunitné projekty. Niektoré procesy PR využívajú prostriedky z viacerých zdrojov, aby vytvorili väčší rozpočtový balík.

Koľko peňazí stačí na prevádzkovanie PR?

Takmer žiaden objem peňazí na úvod nie je príliš malý. PR pracovali so zopár tisícmi euro a aj s mnohými miliónmi euro. Väčšina procesov sa týka 1 až 15 percent celkového rozpočtu. PR obvykle začína pilotným projektom s malým rozpočtom. Ak je proces úspešný, môže posilňovať politickú vôľu zväčšiť rozpočtový balík.

To, koľko peňazí potrebujete, závisí od toho, na čo budú použité. Ak študentky a študenti alokujú peniaze na školské aktivity, zopár tisíc euro bude postačovať. Ak obyvatelia a obyvateľky rozhodujú o dôležitých fyzických vylepšeniach verejných parkov, ulíc a budov, pravdepodobne budete chcieť aspoň milión euro. Tieto investičné projekty si obvykle vyžadujú omnoho viac peňazí ako programy a služby, keďže sú postavené tak, aby vydržali viac rokov.

Okrem toho budete chcieť fondy, ktoré sa z roka na rok obnovujú, aby PR nebol len jednorazovou akciou. Koniec koncov čím viac peňazí získate, tým viac môžete urobiť!

Aké ďalšie zdroje budem potrebovať?

Vytváranie nového demokratického experimentu nie je jednoduché. Vyžaduje si mesiace plánovania, navrhovania spoľahlivých procesov a budovanie komunity. Úspešný PR stavia na expertíze a zdrojoch desiatok organizácií a úradov. Dostať všetkých týchto ľudí za jeden stôl nie je jednoduché a priviesť ich k súhlasu s plánom je ešte ťažšie!

Keď sa proces spustí, bude nutné, aby ste oslovili čo najviac ľudí. Bez finančných a ľudských zdrojov, ktoré zabezpečia komunikáciu, vytlačia materiály a zorganizujú množstvo verejných stretnutí, bude participácia komunity obmedzená. Obvykle väčšinu týchto nákladov platí zvolený zástupca, mesto alebo úrad. Náklady môžu pomôcť pokryť aj nadácie a iní prispievatelia. Predovšetkým vtedy, keď je práca najviac.

Zavedenie PR vo vašom meste si vyžaduje veľa tvrdej práce, ale ak ju urobíte správne, odmena je fantastická. Môžete dosiahnuť, že verejná správa bude transparentnejšia, rozpočet efektívnejší a verejné výdavky omnoho spravodlivejšie. Tisíce ľudí môžete naučiť, ako funguje verejná správa, objaviť stovky občianskych lídrov a vytvoriť silnejšie komunitné siete. A nakoniec možno zastavíte vlny rozpočtových škrtov a nahradíte ich ľudovým rozpočtom.

Preložil a upravil Peter Vittek

Zdroj: utopia.sk